

znam a může naší době, která jest opravdu v uměleckých věcech velmi málo čistotná, prokázati nejednou dobrou službu. Ale v tom jsou i jeho meze, a kdyby se chtěl stávat dogmatem, poškodil by snad víc, než by prospěl. Kdyby negoval *všecko*, co nedá se v umění *racionalisticky* prokázat a zdůvodnit, tvořil by nové velké nebezpečí a vyvolal by nutně reakci a protesty zcela oprávněné. Novoklasicism musí zůstat korektivem, nesmí státi se scholastikou — v tom jest úskalí, o něž by se roztržil. Dnes již jest nebezpečí to patrné. Novoklasicism na příklad podceňuje nejen román špatný, ale i román nejlepší — román sám jako žánr jest mu cosi nedokonalého a polovičního. „Halbkunst“ říkají němečtí novoklasikové. Touto kletbou stihají i Flaubertovu „Citovou výchovu“ i Dostojevského „Idiota“, kdežto některé próze Conrada Ferd. Meyera neb Theodora Storma byli by snad ochotni přiznati čestný titul umění celého a úplného. Zde vyčuhuje již dogmatické kopyto. Třebas nedovedu úplně racionalisticky vyložit sílu a velikost románu Dostojevského nebo Flaubertova, Balzacova nebo Gončarovova, není mně přece pochyby, že svými energickými a dynamickými složkami stojí nad vykrouženou a důvtipně rovnovážnou a vyváženou prací některého tak zvaného klasického novelisty.

Novoklasicism slovem musí se varovati, aby nám nedoporučoval za jedině samospasitelný nápoj destilovanou vodu vlastní výroby. Není pochyby, že destilovaná voda jest po všech chemických zárukách úplně čistá, ale přesto se k pití nehodí — jest sice zcela dokonalá a korektní, ale přesto — zvláštní ironií náhody — bez chuti. Tím nepravím ovšem, že máme píti kalnou vodu říčnou nebo špatnou vodu studničnou, jakož činili naši otcové. Ne: rozumný člověk bude píti dobrou vodu pramenitou. Ale ta není destilát.

Georg Brandes

(K jeho sedmdesátým narozeninám dne 4. února t. r.)

Pamatuji se jasně na první návštěvu Klementinské knihovny jako čerstvě zapsaný posluchač universitní. Po prvé vkročil jsem do pochmurné síně lehce rozehvěn a vzrušen; po prvé volil jsem si zde sám svou četbu. A nebyl jsem ani na vteřinu na vahách, o co požádat; byly to Brandesovy „Hlavní proudy v literatuře devatenáctého století“. Za nimi jsem sem přišel; za knihou, o níž jsem jako gymnasista jen slýchal a která v mé obraznosti žila jako summum vši duševní síly a statečnosti. Později opatřil jsem si sám její exemplář a položil jej vedle jiné knihy Brandesových studií literárních, „Moderních duchů“, abych je měl neustále po ruce. Poměr můj k Brandesovi byl tehdy — na konci let osmdesátých — do jakéhosi stupně typický: se stejným pocitem úcty vzhlížela k němu tehdy probudilá část literární mládeže nejen české, ale i německé. Brandes byl tehdy mládeži středoevropské velkým osvoboditelem, emancipátorem: osvobozoval od staré, uzavřené a ztuhlé tradice domácí; otevíral nové obzory kulturní i literární, estetické i sociální; prostředkoval západní positivism a naturalism myšlenkový i básnický; propagoval myšlenkový empirism, metafysickou skepsi, náboženský i ethický liberalism. Byl bouřlivákem tehdejší literární revoluce, která hledala „železný zákon moderní doby“, abych mluvil s tehdejšími Bleibtreuem, a domnívala se, že nalezla jej předpověděný v Zolově „Germinalu“ a naplněný v Ibsenových „Příšerách“.

Můj původní enthusiasme pro Brandesa neodolal ovšem hlubšímu studiu problémů estetických, literárních i společenských;

slevoval jsem z něho mnoho a rychle. Studoval jsem brzy po něm Sainte-Beuva, Taina i Bourgeta, později francouzský i anglický positivism Comtův a Stuarta Milla a evolucionism Darwinův i Spencerův a pochopil jsem, že Brandes jest jen popularisátor a někdy dost jednostranný popularisátor současných biologických a historických proudů evropského západu. A dnes jest mně zcela jasný význam jeho „Hlavních proudů“ a ostatních knih literárně a politicky historických a kritických, ať jest to jeho trojdílná monografie o Shakespearovi, ať jeho romanticky setmělá podobizna velikého dánského tazatele Sörena Kierkegaarda, ať jiné jeho portréty literátů skandinávských, francouzských, německých, anglických, polských a ruských: dobrá literárně kritická feuilletonistika větší spíš formátem než stylem.

Dnes není o tom pochyby, že Brandes, měříme-li jej měrou evropskou, nestojí mezi prvními mistry, mysliteli a tvůrci, svého oboru: nemá hazardní iniciativnosti a karikaturní skoro odvahy literárně historických koncepcí Hippolyta Taina, tohoto básníka positivismu, a nemá ovšem ani jeho slova usurpátorsky výrazného a znásilňujícího jako moderní žurnalism největšího stylu. Nemá ani bezpečné erudice a spolehlivě postupující filologické metody moderních mistrů literární historiografie, Němce Ericha Schmidta nebo Francouze Gustava Lansona. A kdo někdy podrobně prostudoval ryznost a výlučnost ryze literární a formově genetické metody Brunetièrovy, ten pochopí, že Brandesovy „Hlavní proudy“ nemají vůbec komposice, že jsou jen seřaděním nebo seskupením více méně hluboko prokreslených podobizen. A postavíš-li vedle něho i ducha, s jehož rázem a způsobem duševní práce i technické faktury má nejvíce příbuznosti, velikého francouzského literárního portrétistu Sainte-Beuva, vidíš, že se mu nikterak nevyrovná jako tvořivá a požívavá osobnost: Brandes jest při vši své zvidavosti chudý a jednomyslně úzký vedle korumpovaného řekl bych bohatství a perversní až pronikavosti kulturního Starofrancouze, tak bezpečného a chráněného i v nejpovážlivějších eskapádách svými hluboce upevněnými instinkty životními i estetickými.

A přece force a těžiště díla Brandesova jest v portrétu. Má touhu vystihnouti jedinečnost a charakter, jak jen jednou se vyskytuje skladem a hrou prvků, které nevrátí se již nikdy v tomto složení. Má smysl pro odstín a zvláštnost, pro bolestivý tic, jak jej vytvořilo melancholické spřežení zvyku a zaměstnání; má analytický sklon, který dovede spíše pitvat a vymezovat, než podřadovat v rytmický řetězec ideového života dobového nebo učleňovat v duchovém dramate vývojovém. Ale vedle těchto předností jsou tu nedostatky, které vyniknou právě srovnáním s obdobnými pracemi Sainte-Beuvovými. Vezměte si snad nejlepší a nejobjemnější portrét Brandesův, jeho Shakespeara. Jak průhledné a neobmyslné jsou tu závěry z díla na život! Jak jednomyslně jsou interpretovány komplexy estetických znaků, které by pod podezřívavě pronikavým zrakem Sainte-Beuvovým rozložily se v labyrinty vedoucí v nejrůznější strany a směry! Jak monotonně melancholická jest tato hlava, která by pod štětcem Sainte-Beuvovým vzrostla v cosi mihotavě tajemného a zraněného všemi stigmaty myšlenky a sentimentu jako některý portrétový fantom Rembrandtův!

Držel-li se i Sainte-Beuve ve středních polohách, víme, že to byla zdrženlivost kulturní výběravosti, která nenávidí instinktivně všecku extrémnost a pastósnost, kdežto u Brandesa jest tato střidmost jen *z nouze ctnost*; i tam, kde pochopiti chce, na př. při Dostojevském, nestačí svými orgány.

Schází-li Brandesovi jako *evropskému* zjevu konec konců poslední nutnost, nabývá jí ihned, popatřím-li na něho sub specie moderní literatury dánské, jako na zjev národní kultury a národního umění slovesného. *Zde* stává se ihned Brandes vývojovým imponderabile, kvasem věřejška, bez něhož není možno mysliti si dneška, složkou podmiňující i útvary velmi vzdálené jeho vlastnímu nervu. Ola Hansson napsal kdysi v nepřátelském úmyslu o Brandesovi slovo, že všichni moderní severští spisovatelé prošli jeho pokojem, ale nikdo se v něm neusadil. Slovo toto obrací se však bezděky ve chválu Brandesovu a vymezuje jeho význam v jeho vlasti a v jeho národě. Brandesa opravdu nemohl

minouti žádný moderní autor dánský, s ním a jeho emancipátorskou činností společenskou, literární, náboženskou, ať tak, ať onak, musil se každý vypořádati. Jest pravda, že význam jeho byl spíše liberalistický, t. j. konec konců negativní; jest pravda, že na velký metafysický a mravní positivism, který upevňuje a prohlubuje životní hodnoty a váže rozkolísaný život na ohniska víry a síly, nestačil jeho duch založený na vkusném skepticizmu a shovívavém racionalismu. Ale liberalism Brandesův nebyl úplně neplodný; naopak: byl to liberalism užitečný, ano nutný ve své době, liberalism emancipační, který odvalil s cesty mnohou překážku, mnohý prázdňý formalism a pustý přežitek. Mutatis mutandis jest možno říci o osvětářském liberalismu Brandesově totéž, co řekl kritický genius Carlylův o poslání Voltairově: bylo to poslání horlivého dělníka, který odstraňuje mrtvou minulost a stává se tak nepřímo spoluvůrcem budoucnosti; a třeba horlivost jeho vybočila někde z mezí, byli tu zas jiní činitelé a hlavně rytmické reakce vývojové, které staly se mu korektivem. V tom smyslu negativní činnost Brandesova jest plna kladných podnětů.

Jeho vystoupení na konci šedesátých a na počátku let sedmdesátých pobořilo řadu předsudečných ješitností národních, které ležely těžkým kamenem na dánské roli a umrtvovaly ji. Urazil snad národní sebelásku, ale vybouřil — jak bývá v takových případech — zároveň národní energii, která se stupňovala a vzepjala k uměleckým a slovesným činům předtím netušeným. Posoudil a odsoudil spravedlivě nejen epigonskou, rozředěně romantickou, nasládlou a odmocněnou literaturu let padesátých a šedesátých, vyvolal i opravdu živnou a životnou literaturu moderní. Na jeho vystoupení kritické váže se přímo renesance moderního krásného písemnictví dánského. Jest možno říci, že *dal* přímo moderní dánské literatuře jejího velikého lyrika Holgera Drachmanna; a čím byl citlivkově a přitom tak statečné duši prvního moderního romanopisce své země, J. P. Jacobsonovi, četl jsi v jeho listech: nejvěrnějším, nejspolehlivějším, nejosvícenějším přítelem, tím přítelem, který utěšuje z nepochopení kritiky a odmítnutí a zloby obecnstva.

A pak: pochopil jeden z prvních Ibsena a zvláště: porozuměl Nietzschevi dříve než všichni ostatní. Jemu byl adresován poslední dopis velikého básníka a myslitele, kdy již noc a šílenství zavíraly se nad jeho hlavou.

Brandes viděl nad sebou plouti v pružné modravě ocelové kráse rozpjaté peruti a pochopil celým svým užaslým srdcem, že to jsou peruti orlí. A zatím co jiní shýbali se pro hrudy a kamení, on zachvěl se vnitřním mrazem z tohoto jedinečného divadla.

Není to dosti?

Není to osud hodný závisti?